

**O śmiechu z perspektywy językowej.
Studium semantyczne czasownika *śmiać się*
i jego wybranych derywatów słotwórczych**

Streszczenie

Nadrzędnym zadaniem rozprawy jest opis śmiechu przez pryzmat semantyki podstawowych słów, służących w polszczyźnie do mówienia o tym zjawisku. Aby zrealizować wskazany cel, przeprowadzam w pracy analizę, na którą składają się dwie części, ukazujące różne aspekty językoznawczego oglądu śmiechu.

Pierwsza z nich skupia się na zbadaniu znaczenia i składni polisemicznego czasownika *śmiać się*, tworzącego w języku polskim rozbudowane gniazdo leksykalne. Punktem wyjścia moich analiz jest opis sposobów definiowania tego słowa w wybranych powojennych ogólnych słownikach języka polskiego oraz przyjrzenie się jego obrazowi etymologicznemu. Kolejne kroki badawcze koncentrują się na wyodrębnieniu podstawowego, „dźwiękowego” znaczenia leksemu *śmiać się* oraz wtórnych, „niedźwiękowych” sensów tego słowa, funkcjonujących we współczesnej polszczyźnie. Pochodne znaczenia czasownika *śmiać się* badam poprzez analizę ich wykładników: składniowych (wyznaczonych przeze mnie struktur predykatowo-argumentowych, które tworzą derywaty semantyczne od leksemu *śmiać się*), leksykalnych, a także frazeologicznych. Opisowi gniazda wyrazowego czasownika *śmiać się* towarzyszy namysł nad źródłami i mechanizmem przeobrażeń metonimicznych, odpowiadających za bogactwo semantyczne tego słowa.

W pierwszej części badania zjawiska śmiechu wykorzystuję pojęcia i narzędzia badawcze wywodzące się ze strukturalistycznych ujęć lingwistycznych. Są nimi: składnia struktur predykatowo-argumentowych, elementy semantyki składnikowej, teoria metonimii językowej. Analizy językoznawcze uzupełniają uwagi na temat różnych form i funkcji komizmu, do których odnosi się czasownik *śmiać się*. Materiał tekstowy z udziałem tego leksemu stanowią konteksty zaczerpnięte z Narodowego Korpusu Języka Polskiego oraz pozyskane za pomocą wyszukiwarki internetowej Google.

Drugi aspekt językoznawczego badania zjawiska śmiechu jest związany w mojej rozprawie z perspektywą pragmatyczną. W ramach tego kierunku oglądu śmiechu podejmuję analizę aktu mowy, który klasyfikuję jako *akt zniewagi poprzez komizm (śmiej)*. Językowymi korelatami tego aktu są czasownik *[ktoś] śmieje się do [kogoś] z [kogoś]*, omówiony

w pierwszej części pracy, oraz dodatkowo leksemy – *wyśmiewać/wyśmiać* i *ośmieszać/ośmieszyć* – będące jego derywatami słowotwórczymi. Zostały one wybrane przeze mnie do analizy ukierunkowanej pragmalingwistycznie jako słowa nazywające dwa podobne do siebie zachowania znieważające, deprecjonujące. Poprzez językoznawczy opis obu tych derywatów – ich semantyki, struktury słowotwórczej, składni i właściwości pragmatyczno-dyskursywnych – podejmuję próbę wymodelowania typowej sytuacji komunikacyjnej, nazywanej w polszczyźnie wyśmiewaniem i ośmieszaniem. Składnikami tej sytuacji, które badam w rozprawie, są uczestnicy aktu zniewagi oraz typowe strategie deprecjonowania za pomocą śmiechu. Taktyki wyśmiewania, ośmieszania opisuję na przykładzie niewielkiego wycinka dyskursu politycznego prowadzonego w Polsce w latach 2019–2022.

Zgodnie z wykorzystanymi w drugiej części analizy założeniami teorii aktów mowy w ujęciu J.L. Austina i J.R. Searle’a znieważanie śmiechem badam także w odwołaniu do płaszczyzny komunikacyjnych wyróżników tego aktu mowy oraz jego warunków fortunności i skuteczności. Rozpoznania te dopełnia próba typologicznego ujęcia opisywanego w rozprawie aktu w oparciu o różne klasyfikacje zachowań mownych, funkcjonujące w literaturze przedmiotu.

Podstawę materiałową drugiej, pragmatycznie zorientowanej części analiz zjawiska śmiechu stanowią trzy źródła: cytaty zaczerpnięte z Narodowego Korpusu Języka Polskiego, uzupełniająco konteksty pozyskane za pomocą wyszukiwarki internetowej Google oraz fragmenty sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu RP IX kadencji odbytych w latach 2019–2022. To ostatnie źródło, dostarczające przykładów realnych sytuacji wyśmiewania, ośmieszania z aktualnie toczącego się dyskursu politycznego, wykorzystuję w części poświęconej badaniu przykładowych strategii deprecjonowania śmiechem.

Rezultatem przeprowadzonych analiz jest opis semantyczny znaku językowego *śmiać się*, w którym ujawnia się duża zależność znaczeniowa i pragmatyczna tego słowa od szeroko rozumianego kontekstu, w tym tła związanego z różnymi gatunkami i funkcjami humoru. Podjęte w niniejszej rozprawie badania ukazują także specyfikę i reguły komunikacyjne jednego z typów zachowań komicznych, obecnego w naszych codziennych kontaktach społecznych. Śmiech w nim odgrywa rolę środka komunikowania negatywnych sądów i uczuć.

Daymara Banasiak